

EĞRIDİR MÜBARİZÜDDİN ERTOKUŞ KERVANSARAYI

Y. Mimar
Ömer ÖZBEK

GİRİŞ :

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon Bölümü'nde Yüksek İhtisas (Master) tezi olarak Mart 1972'de verilen bu çalışmanın konusu Eğridir'deki Ertokuş Kervansarayı'dır. Dört ana bölümden oluşan bu çalışmanın ana gayesi eser için bir restorasyon projesi hazırlamak ve binayı yeniden yaşatma imkânını verecek bir fonksiyonu araştırmaktır. Çalışmanın ilk bölümü anlatım ve çizim yolu ile binanın dökümantasyonunu, yapısal ve mimari elamanlarının analizini ve bina ile ilgili genel ve özel tarihî araştırmayı kapsamaktadır.

İkinci bölümde binanın plân tipleri ile yapısal ve mimari elemanlarını içeren mukayeseli bir analiz yapılmakta ve bir değerlendirmeye varılmaktadır. Üçüncü bölümde, ilk iki bölümde yapılan çalışmaların sentezine varılarak binanın restitüsyon projesi sunulmaktadır.

Dördüncü bölümde bina ile ilgili bir fonksiyon araştırması yapılarak seçilen fonksiyona uygun olarak bir restorasyon projesi teklifi getirilmektedir.

BİNANIN TANITILMASI

1. KONUM

Ertokuş Kervansarayı Eğridir - Akşehir Karayolu üzerinde olup Eğridir'e 45 km. mesafededir. Kervansaray karayolu ile Eğridir Gölü arasında yer almakta, karayoluna 100 m. ve göle de 75 m. uzaklıkta bulunmaktadır. Ker-

vansarayın çevresinde sadece iki bina bulunmaktadır; bunun dışında her hangi bir yerleşme yeri yoktur. Bu binaların birisi kervansarayın 30 m. güneybatı'sındaki iki katlı bir çiftlik evidir. Diğeri de kervansarayın 70 metre doğusundaki bir su değirmeni binasıdır. Karayolundan göle kadar çok hafif bir meyil bulunmaktadır. Yolun karşı tarafında ise 1 km. mesafeden itibaren dağlık arazi başlamaktadır. Hanın çevresinde kavak ağaçları ile meyva ağaçları bulunmaktadır. Hanın doğusunda bir su kaynağı ve etrafında küçük bir koruluk bulunmaktadır. Kaynaktan çıkan sular değirmenden geçmekte ve birkaç dere halinde hanın çevresinden dolanarak göle akmaktadır. Göl kenarında 20 metre genişliğinde ince kumdan oluşmuş tabii bir plâj bulunmaktadır.

II — DIŞ YAPI

a) Genel Durum.

Bina Kuzey - Güney yönünde uzanan dikdörtgen bir yapı olup «Kışlık» bir kapalı mekân ile «Yazlık» bir avlu olmak üzere iki ana kütlede ibarettir. «Kışlık» kısım Kuzeyde «Yazlık» kısım ise Güney'de bulunmaktadır. Avlu hacmi esas kütlede 1,5 metre kadar daha geniştir. Genel ebatlar kapalı hacimde 18 × 34 metredir. Giriş portali güney cephesindedir.

Avlunun inşaat malzemesi moloz taş olup Kışlık hacim kesme taştan inşa edilmiştir. Derz yükseklikleri duvarların üst kısımlarına doğru azalmakta-

dır. Taş ebatları da küçüldüğünden derzlerdeki intizam bozulmakta ve duvarların üst kısımları moloz inşaat tekniğine dönüşmektedir.

«Kışlık» kısmın dış duvarlarında üç mazgal pencere bulunmaktadır. Doğu ve Batı cephelerinde birer üçgen payanda ile Kuzey cephesinin köşelerinde diagonal olarak inşa edilmiş dikdörtgen payandalar bulunmaktadır «Kışlık» kısmın duvarlarının ve payandalarının üst kısımları ile tonozların bazı kısımları yer yer çökmüş durumdadır. Tonozların toprak örtü ile kaplanmış kısımlarının bazı kısımları yer yer toprak içinden büyüyen otlarla kaplıdır.

b) Temeller :

Çalışmalar sırasında toprak dolgu sebebiyle temeller hakkında bir araştırma yapmak mümkün olmamıştır.

c) Cepheler :

1 — Güney Cephesi :

Kervansarayın giriş portalinin bulunduğu ana cephe Güney cephesidir. Cephe 21,15 metre uzunluğunda olup, Doğu köşesinde 4,05 ve Batı köşesinde 4,30 metre yüksekliğindedir. Cephenin en yüksek noktası portalin batısında 6,00 metredir. Cephe gayri muntazam derz sıralarıyla örülmüştür.

Cephenin ana elemanı olan portal 2,05 metre enindedir. Portal hemen hemen bütünüyle yıkılmış olup geriye yalnız kapı üstü kemeri kalmıştır. Kemerin üzengi yüksekliği yerden 1,80 metredir. Kemerden başka girişin iki yanında ortalama 40 cm. lik bir çıkıntı yapan birkaç taş mevcuttur.

Cephenin batı köşesine 2,00 metre mesafede yukarıdan aşağıya doğru büyük bir çatlama vardır. Batı köşesi hafif öne yatık olup çatlak eni 10 ilâ 15 cm. arasında değişmektedir.

2 — Batı Cephesi :

i) Avlu Kısımı :

Cephe 29,00 metre uzunluğunda ve ortalama 5,00 metre yüksekliğinde bir kütlelen ibarettir. Toprak seviyesi Güney yönünden Kuzey'e doğru 50 cm. kadar düşmektedir. Kütle kapalı kısımdan 1,75 metre kadar daha öndedir. Duvarlar moloz taştan inşa edilmiş olup üst kısımlar dışında kalan kısımları iyi durumdadır. Üst kısımlar ise dökülmüş olup gayrimuntazam bir silüet halinde uzanmaktadır. Bu cephenin tek göze batan elemanı Güney köşede 5,20 metre mesafede ve yerden 450 metre yükseklikteki bir taş çörtendir. Çörtten 40 cm. lik bir çıkıntı yapmakta ve 32 × 42 cm. lik kesit ebadında bulunmaktadır.

ii) Kapalı Hacim :

25,00 metre uzunluğunda ve 5,75 metre yüksekliğindedir Güneyden Kuzeye doğru 25 cm.lik bir arazi eğimi mevcuttur. Güneyde üçgen kuzey köşede ise diagonal oturtulmuş, dikdörtgen olmak üzere iki payanda mevcuttur. Üçgen payanda Güney köşeden 4,40 metre mesafededir. Güney ve Kuzey kenarlarının uzunlukları 4,20 ve 4,00 metredir. Batıya doğru 3,05 metrelik bir derinliği vardır. Dikdörtgen payandanın kenar uzunlukları ise 3,65 ve 6,53 metredir. Cepheden ise 2,70 metre derinliktedir.

Gerek cephe gerekse payandalar kesme taştan inşa edilmişlerdir. Ancak cephe ile payandalar arasında inşaat tekniği bakımından fark vardır. Payandalar ile duvarın derz sıraları birbirini tutmamaktadır. Payandalar duvardan bağımsız olarak inşa edilmişlerdir. Payandalardaki taş sıralarının yükseklikleri aşağıdan yukarıya doğru azalmaktadır. Taşlar arasındaki derzler muntazam inşa edilmemiş olup bazı yerlerde küçük taş kırıntıları dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır.

Duvar ve payandalarda üst sıra taşları yer yer dökülmüştür.

Her iki payanda arasında 20×80 cm. ebadanda bir mazgal pencere bulunmaktadır. Pencerelede herhangi bir profil bulunmamaktadır. Kuzey köşeye yakın bir yerde 30×40 cm. ebadında taş bir çörtten mevcuttur. Çörtten zaman aşımı nedeniyle oldukça yıpranmış durumdadır.

3 — Kuzey Cephesi :

23.20 metre uzunluğunda ve Batı köşesinde 4,15, Doğu köşesinde ise 4,50 metre yüksekliktedir. Cephenin her iki köşesinde diagonal oturtulmuş dikdörtgen payandalar mevcuttur. Cephenin orta kısımları üst taraflarda çöktüğünden üst örtüyü meydana getiren tonoz profilleri açığa çıkmıştır. Ortada yerden 4,75 metre yüksekliğinde bir mazgal pencere bulunmaktadır. Pencerenin ebatları $1.10 \times 0,45$ metredir. Pencerenin üstünde yekpare bir taş lento bulunmaktadır. Cephenin bu hatılın üstünde kalan kısmı çökük vaziyettedir.

4 — Doğu Cephesi :

i) Kapalı Kısım

25.00 metre uzunluğunda ve kuzeyde 6,00 metre güneyde 4,75 metre yüksekliğindedir. Bu cephenin elemanları da Batı cephesinin aynısı olup, Güney köşeden 5,20 metre mesafede 4,22 metre yükseklikte ve 3,80 ile 4,00 metre kenar uzunluklarında olan bir üçgen payanda mevcuttur. Kuzey köşede ise 4,70 metre yükseklikte ve 3,50 metre ile 6,80 metre kenar uzunluklarında olan köşeye diagonal oturtulmuş dikdörtgen bir payanda mevcuttur.

Cephe gayrimuntazam yontulmuş kesme taşla inşa edilmiştir. Üst sıralarda derz yüksekliği azalmakta ve inşaat tekniği moloz taşla dönüşmektedir.

Payandalar arasında 20×80 cm. ebadında bir mazgal pencere mevcuttur.

Üçgen payandanın 1.70 metre Kuzeyinde yerden 4,50 metre yükseklikte bir çörtten mevcuttur.

ii) Avlu Kısım :

28.75 metre uzunluğunda ve 4,00 metre yüksekliğindedir. Arazi kuzeyden Güneye doğru 0,85 metrelik bir eğim yapmaktadır.

Kapalı kısmın cephesinden 1,50 metre daha öndedir. Moloz taştan inşaa edilmiştir. Üst sıralar dökülmüştür.

Güney köşeden 3,50 metre mesafede 25×70 cm. ebadında bir mazgal pencere vardır. Pencere küçük taşlarla yarıya kadar kapatılmıştır. Güney köşeye yakın, yerden 3,80 metre yukarıda taş bir çörtten mevcuttur.

II — İÇ YAPI

a) Genel Durum :

Açık avlunun genel boyutları $26,00 \times 18,00$ metredir. Portalin girişinde üçlü simetrik mekânlar vardır. Avlunun sağ ve solunda ise tonozlu iki mekân mevcuttur. Bu mekânlar avluya dörder kemerle açılmaktadır. Kuzeyde ise kapalı hacmin giriş portalini bulmaktadır. Kapalı hacim 21,50 metre uzunluğunda ve 15,50 metre genişliktedir. İç mekân dörderli iki sıra ayakla üç nef'e bölünmüştür. Orta nef'in zemin seviyesi diğer iki nef'ten daha yüksektir.

b) 1 No : lu Hacim*

Oldukça harap durumda olan bu hacimden geriye batı kenardan 2,00 metre uzunluğunda bir duvar ve bu duvar üzerinde kalan bir sivri tonoz kalıntısı kalmıştır. Üst örtünün çökmesiyle mekânın zemini oldukça yükselmiş olduğundan tonozun başlangıç noktası gözükmektedir. Bu mekânın doğusun-

*) Numaraların karşısı olan hacim'ler için 1 No : lu resme bakın.

dan 2 No: lu mekâna geçiş vardır. Ancak üst ve yan örtülerdeki çökmeler nedeniyle bu geçide gayrimuntazam bir biçimdedir.

c) 2 No : lu Hacim :

3,90 × 3,70 metre ebadında ve kubbe ile örtülüdür. Kubbenin ortası 2,00 metre çapında bir açıklık bırakacak şekilde çökmüştür. Duvarlardan kubbeğe geçiş elemanlarında oldukça hasar görmüş olmasına rağmen kalan izlerden bu elemanların pandantif olduğu anlaşılmaktadır.

Duvarlar ve kubbe moloz taştan inşa edilmiştir.

Doğu duvarda dışarı açılan bir pencere açıklığı vardır. Ancak pencerenin etrafındaki taşlar döküldüğünden pencerenin iç profili hakkında bir fikir elde edilememiştir.

d) 3 No : lu Hacim

3,50 × 4,25 metre ebadındaki bu hacim sivri tonozlu bir eyvan olup oldukça iyi durumdadır. Tonoz yüksekliği 2.10 metredir. Tonoz moloz taştan inşa edilmiş olup üstü toprak ile örtülüdür.

e) 4 No : lu Hacim

16,80 × 3,65 metre ebadında olan bu mekân dört kemerli açıklık ile orta avluya bağlanmaktadır. Mekânın üstü sivri tonozla örtülü olup tepe noktası yüksekliği 4,50 metredir.

Mekânın Kuzey Güney ve Doğu cepheleri sağır olup toprak dolgu nedeniyle orijinal döşeme malzemesi hakkında bilgi elde edilememiştir. Kuzey cephesi muntazam kesme taş ile örülmüş olup diğer cepheler moloz taş ile inşa edilmişlerdir.

Batı cephesi kemer açıklıkları ortalama 2,40 metredir. Kemer yükseklikleri de ortalama 2,45 metredir.

Üst örtü moloz taştan inşa edilmiştir. Kemer ayaklarının üstüne tekabül etmek üzere tonoz altında 50 cm. eninde tuğla kemerler mevcuttur. Kemerler herhangi bir başlık üzerine oturmayıp yan duvarlara gömülmektedir. Bu kemerlerden yalnız Kuzey duvarı ile birleşme köşesindeki ile Kuzey'den ikinci kemer ayağına tekabül edeni tam olup diğerlerinin büyük bir bölümü göçmüş olup ancak duvarlara oturduğu yerlerde bazı parçalar mevcuttur.

f) 5 No : lu Hacim :

Bu hacimden geriye sadece bazı temel izleri ile 6 No : lu hacime birleşik ufak bir duvar kalıntısı ve Güney duvarında mevcut bazı tonoz izleri kalmıştır.

Batı cephede 6 No : lu mekânın girişi bulunmaktadır. Ancak, yıkıntılardan dolayı bu giriş gayrimuntazam bir şekildedir.

g) 6 No : lu Hacim :

3,85 × 4,35 metre ebadında olan bu mekân sivri tonozla örtülüdür. Zemin yüksekliği bitişik 5 No : lu hacimden 0,80 metre daha düşüktür. Ancak topraktan başka bir zemin malzemesi görülmemektedir. Duvarlar moloz taştan inşa edilmiştir. Güney ve Kuzey duvarlarının Batı köşelerinde yukarıdan aşağıya doğru oldukça büyük çatlaklar görülmektedir.

h) 7 No : lu Hacim :

Çok harap durumda olan bu mekândan geriye sadece 1,00 metre derinliğinde bir tonoz kalmıştır. Tonoz genişliği 3,20 metre olup ön kısımlar çöken tonozun meydana getirdiği dolgudan dolayı ancak 1,50 metre yüksekliktedir.

Aslı bir eyvan olan bu hacimin ayakta duran parçasından üst dolgunun toprak olduğu görülmektedir.

i) 8 No : lu Hacim :

Bu hacim 4 No : lu mekâna simetrik olup aynı elemanlardan meydana gelmiştir. Genel boyutları $1,50 \times 3,80$ metredir.

8 No : lu hacim 4 no : lu hacime nazaran daha harap haldedir. Üst örtüyü meydana getiren tonozun yarısından fazlası çökmüş durumdadır. Tonozun geriye kısmında profili oldukça deforme olmuş vaziyettedir.

j) 9 No : lu Hacim :

Avluyu meydana getiren bu hacim Kuzey ve Güneyde portaller ile Doğu ve Batı'da ise 4 ve 8 no : lu mekânların kemer açıklıkları, iki eyvan, ve 1,2 ile 5,6 nolu hacimler ile çevrelenmiştir.

Bu mekânın en önemli cephesi 10 no : lu hacime giriş portali olan Kuzey cephesidir. Portal her iki tarafında bulunan yapışik sütunlar ile bunların taşıdığı bir sivri kemer ve kemerin altında bulunan bir kitâbeden ibarettir.

Kesme taştan inşa edilmiş olan portalin sivri kemerinin üzerinde olan kısımları yer yer çökmüş olup oldukça harap durumdadır.

Her biri 10 cm. genişliğinde üç bordürle çerçevelenmiş olan kitâbe taşı $1,65 \times 1,90$ metre ebadındadır.

Kitâbenin altında yer alan yay kemerli giriş kapısının eni 2,10 metre ve üzengi yüksekliği de 1,95 metredir.

k) 10 No : lu Hacim :

Kervansarayın kapalı kısmını meydana getiren bu hacim üç neften müteşekkil olup $15,40 \times 21,55$ metre genel boyutlarındadır. Her nef Güney - Kuzey yönünde sivri tonozla örtülüdür. Ortadaki tonoz daha yüksek ve daha geniştir.

Orta tonoz iki taraflı dörder ayak tarafından taşınmaktadır. Diğer tonoz-

larda yan duvarlar ile ayaklar üzerine oturmaktadır.

Güneydeki ilk ayaklardan başlamak üzere Kuzey duvarına kadar ayaklar arasında bir taş duvar mevcuttur. Bu duvarların çevrelediği kısım bir seki meydana getirecek şekilde zeminden daha yüksek tutulmuştur. Seki ile zemin arasındaki yükseklik farkı yer yer 1,00 metreye kadar varmaktadır.

Doğu ve Batı cephelerinde ikişer ve Kuzey cephesinde ise bir mazgal pencere mevcuttur. Ancak Doğu ve Batı cephelerindeki pencerelerden Güneydekiler taşla kapatılmışlardır. Dışardaki üçgen payandalar bu pencerelerin bulunduğu kısma tesadüf etmektedir.

Üst örtünün büyük kısmı mevcut olmakla beraber özellikle orta tonozda yer yer çökmelerden meydana gelen açıklıklar mevcuttur.

STRÜKTÜREL VE MİMARİ ELEMANLARIN ANALİZİ**1 — STRÜKTÜREL ELEMANLAR****a) Temeller :**

Arazi çalışmasını çok kısa bir sürede tamamlama zorunluluğundan ötürü temel hafriyatı yapılmamıştır.

b) Zemin Kaplaması :

Mevcut toprak örtüden ötürü binanın zemini oldukça yükselmiş bulduğundan herhangi bir zemin kaplama malzemesine tesadüf edilmemiştir.

c) Duvarlar :

Duvarlar genellikle 1,25 metre kalınlığındadır. Yalnız avlunun güney cephesinin duvarı 1,65 metre kalınlığındadır. Açık kısım ile kapalı kısım duvarlarının inşaat tekniği değişiktir. Açık kısım moloz taştan inşa edilmiştir. Kapalı kısım duvarları kesme taştır.

Avlu duvarları moloz taştan inşa edilmişlerse de köşelerde kesme taş kullanılmıştır.

İç mekânların duvarları ise 1,00 metre ile 0,80 metre arasında değişmektedir.

d) Payandalar :

Payandalar üçgen ve dikdörtgen olmak üzere iki çeşittir. Bütün payandalar kesme taştan inşa edilmişlerdir.

Payandalar ile dış duvarlar arasında inşaat derzi mevcuttur.

e) Ayaklar :

Binada iki çeşit ayak vardır. 4 ve 8 no : lu mekânlardaki ayaklar (T) şeklinde olup plân ebatları $1,90 \times 1,60$ metredir. Bu ayaklardan sekiz adet mevcuttur. İki adette yapışık ayak olarak kapalı mekânın cephesine bitişik olarak inşa edilmiştir.

İkinci tip olanlar ise $1,00 \times 0,80$ metre ebadında olan ve kapalı mekânda kullanılanlardır. Bunlar sekiz adettir. Bu ayaklara yapışık olarak orta tonozu taşıyan kemerleri destekleyen kolonlar mevcuttur.

Her iki tip ayakta kesme taştan inşa edilmişlerdir.

f) Kemerler :

İki tip kemer mevcuttur. Açıklıkları taşıyan kemerler ile tonozları desteklemek maksadıyla inşa edilmiş olan kemerler. Bunlardan açıklıkları geçmek için kullanılanlar 4 ve 8 no : lu mekânlardaki ile 10 no : lu mekândaki olmak üzere başlıca iki gruptur.

4 ve 8 no : lu mekânlardaki kemerler sekiz adettir. Her kemer üst üste inşa edilmiş üç kemerden müteşekkildir. Alttan üste doğru kemerler 0,75 ve 0,10 metre kadar birbirinin üzerinde dış taşmaktadır. Ortalama açıklıkları 3,00 metredir. Genellikle alt kemerler 0,50

metre kalınlığında olup kesme taştan yapılmıştır. İkinci hemen yaklaşık 0,80 metre birinciden yukarıda ve 0,75 metre birinci kemerin yüzeyinden dışarıda bulunmaktadır.

10 no : lu mekân kemer ortalama açıklıkları 3,50 metredir. Tek kemerden müteşekkildir.

Üst örtüyü taşıyan kemerler tuğla ve kesme taş olmak üzere iki çeşittir. Tuğla olanlar 4 ve 8 no : lu hacimlerde taş olanlar ise 10 no : lu hacimde kullanılmıştır.

g) Üst Örtü :

i) Tonozlar :

Ana üst örtü tonozdur. 1, 3, 4, 6, 8 ve 10 no : lu mekânlar sivri tonozla örtülü olup kalıntılardan elde edilen izlere göre 5 ve 7 no : lu mekânlarında tonozlar örtülmüş olduğu görülmektedir.

En yüksek tonoz 10 no : lu mekândaki orta tonozdur. Üzengi yüksekliği yerden 3,35 metredir.

ii) Kubbe :

4 no : lu mekân kubbe ile örtülmüştür. Orta kısmı çökmüş olan kubbenin inşa malzemesi moloz taştır.

h) Üst Örtü Kaplaması :

Binanın mevcut üst örtü kaplaması topraktır. Tonozlarda yer yer çökme olduğundan üst örtünün kesitini görmek mümkündür. Bu kısımların verdiği bilgiye göre moloz taş üst örtü sıkıştırılmış toprakla kaplanmıştır.

II — MİMARİ ELEMANLAR

a) Portaller :

Hanın iki portali mevcuttur. Dış portalin kapı kemerinin dışında kalan yerleri tümüyle çökmüştür.

İç portalin en önemli mimari elemanları kapı kenarındaki bitişik kolon; bunların taşıdığı bir sivri kemer, ve bir kitâbe taşından ibarettir. Bütün bu elemanlar kesme taştan inşa edilmişlerdir.

b) Kapılar :

Binada yalnız 2 ve 6 no : lu mekânların kapısı varsa da bunlar yıkık durumda olduğundan orijinal profilleri hakkında bir fikir elde edilememiştir.

c) Pencereleer :

Binada kullanılan pencereler mazgal tipidir. Altı adet mazgal pencereden beş adeti 10 no : lu mekândadır. Pencereleer dışa doğru daralmakta olup ortalama dış ebatları $0,15 \times 0,60$ metredir.

MALZEME VE DURUMU

Binada kullanılan malzeme kireç taşıdır. Taşın kullanılması ve ebatları yerine göre değişmektedir. Kapalı kısımda kullanılan duvar örme tekniği açık kısma nazaran daha muntazamdır. Kapalı kısımda kesme taş kullanılırken açık kısımda moloz taş kullanılmıştır.

Binanın çeşitli yerlerinde meydana gelen çatlaklar ve çöküntüler üç ana sebepten doğmuştur.

1) Temel oturması : Temel oturmasından ötürü binanın cephelerinde yer yer 10 cm'e kadar varan çatlaklar görülmektedir. Temel oturmasının ana nedeni, binanın göle olan yakınlığından ötürü toprak altı su seviyesinin alçalıp yükselmesi olabilir. Bunun yanı sıra temel inşaatının zayıf olması da aynı neticeyi doğurabilir. Payandalar da dışarı doğru şakülden çıkmış olup yer yer binadan 20 cm. kadar uzaklaşmışlardır.

2) Yatay kuvvetler : Tonozların duvarlar üzerinde tatbik ettikleri yatay kuvvetler duvarların dışa doğru açılmasına ve bu deformasyondan ötürü üst örtüde ortaya çıkan çöküntülere sebep olması mühtemeldir. Aynı açılma özel-

likle 8 nolu mekânın tonoz örtüsünün profilinin basık bir hale gelmesine ve büyük bir kısmının çökmesine sebep olmuştur.

3) Otların büyümesi : Üst kısım örtü kaplamasından büyüyen otlar binada çatlaklar doğurmuştur. Özellikle Kuzey payandalarında fıskıran otlar ve ağaçlar bu payandaların çatlamasına sebep olmuştur.

TARİHİ ARAŞTIRMA

Konumuz olan Ertokuş Kervansarayını Denizli ve Alanya'yı Konya'ya bağlayan kervan yolu üzerinde kurulmuştur. Anadolu tarihinde önemli rolü olan kervansaraylar ticari gayelerin dışında askeri ve sosyal amaçlarla birgünlük konaklama mesafeleri içinde Anadolu'nun önemli ticari yolları üzerinde inşa edilmişlerdir.¹

Denizli ve Alanya'yı Doğuya bağlayan yolar üzerinde kurulan önemli kervansarayların hepsi Selçukluların gelişme çağı olan 1077 ile 1243 yılları arasında inşa edilmiştir.²

Ticari yolların işlerliği, üzerinde bulunan kervansarayların mevcudiyetine dayanmıştır. Örneğin Konya - Aksaray yolu üzerinde bulunan Alaaddin Keykubat Kervansarayının tahrip edilmesinden sonra bu yol ticari önemini yitirmiş ancak, ondördüncü yüzyıl başlarında Kerimeddin Gazan Han tarafından restore edilmesinden sonra tekrar eski canlılığını kazanmıştır.³

İncelediğimiz kervansarayın kitâbesinden anlaşıldığına göre 1233 (620 Hicri) yılında Mübarizüddin Ertokuş tarafından inşa edilmiştir. Kitâbenin Türkçe metni şöyledir :

1) Osman Turan, «Selçuk Kervansarayları» Belleten, Ankara 1946 No : 39 s. 472.

2) İsmet İlter, Tarihi Türk Hanları, Ankara, 1969.

3) Aksaraylı Kerimeddin Mahmud, Selçuklu Devletleri Tarihi, Çeviren M.N. Gençosman, F.N. Uzluğ, Ankara, 1943 s. 332

- 1 — Sultanlık
- 2 — Allah rızası için inşa etti
- 3 — Dünya ikâmetçisi Mübarizüddin

4 — Ertokuş 620 yılında

Mübarizüddin Ertokuş Gıyaseddin Keyhüsrev 1, İzzeddin Keykavus ve Alaaddin Keykubat zamanında Antalya valiliği yapmıştır. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sadık adamlarından olan Ertokuş, Keyhüsrev'in kardeşi Rükneddin Süleyman Şah'a 1196'da yenilerek Suriye ve daha sonra İstanbul'a göçü sırasında yanından ayrılmamıştır. Rükneddin Şah'ın ölümü üzerine tekrar başa geçen Gıyaseddin Keyhüsrev ile beraber Ertokuş tekrar eski görevine dönmüştür.⁴ Bazı yazarlar ise Ertokuş'un ülkeyi terketmeyip Keyhüsrevi tekrar görevine çağırarak heyetle beraber İstanbul'a gittiğini yazarlar⁵.

Antalya ve havalisinin fethedilmesinde büyük hizmetleri olan Ertokuş, Erzincan Emiri olan Alaaddin Keykubat'ın oğlu Gıyaseddin Keyhüsreve Atabey tayin edilmiştir.⁶

Ertokuşun nerede ve ne zaman öldüğü bilinmemektedir. Ancak, ölümünden kısa bir süre önce Şemseddin Altınapa'nın Erzincan Atabeyliğine tayin olduğu bilindiğinden Ertokuşun 1237'den önce öldüğü tahmin edilmektedir.⁷

Herhangi bir yazılı kaynak olmamakla beraber Atabey Medresesi Türbesi'nde gömülü olduğuna inanılmaktadır.⁸

Eldeki yazılı kaynaklara göre Ertokuş üç bina yaptırmıştır. Bunlar Antalya'da bir cami, Atabey Medresesi ve Ertokuş Kervansarayı'dır.⁹

MUKAYESELİ ÇALIŞMA

I. Plân Tipleri :

Selçuk Kervansaraylarının sayısı 132 olarak tesbit edilmiştir¹⁰. Bunlardan

109 adedi teşkil edilmiş olup¹¹ 1 adedi 12. y.y. 59 adedi 13 y.y. ve 2 adedi 14 y.y. olarak tarihlenmişlerdir. 13. y.y. yapısı olan Ertokuş Kervansarayı avlulu ve kapalı hacimli plân tipine sahip olup avlusu kapalı hacimden daha geniştir. Ancak, bu genişlik çok az olup avlulu diğer plân tiplerindeki benzerleriyle mukayese etmek gerekir.

Ertokuş Han'ın benzer örnekler arasında plân tipi olarak Kızılören Han, Tahtaoba Han, Çardak Han, Akhan ve Çakallı Han ile aynı guruba girmektedir.

II. Plân Elamanları :

a — Kapalı Hacim

Ertokuş han'ın kapalı hacmi uzun eksen yönünde sıralanmış üç nefden ibarettir. Nefler birbirinden dörder ayak ile ayrılmaktadır Aynı şema Durak Han, Çekereksu Han, Dokuzun Derbent Han ve Altınapa Han'da mevcuttur.

b — Avlu Hacmi

Avlu hacmini oluşturan şemanın mekânı Ertokuş Hana özgü olup aynı şema diğer hanlarda bulunmamaktadır. Ancak 4 ve 8 nolu mekânlara benzer bir şema Altınapa Han'da mevcuttur.

4) Osman Turan «Mübarizüddin Ertokuş Vakfiyesi ve Eserleri» Belleten, Ankara 1947 s. 415

5) Aksaraylı Kerimeddin Mahmud, op. cit. s. 128-9

6) İbni Bibi, Anadolu Selçuki Devleti Tarihi, Çeviren M.N. Gençosman, F.N. Uzluk, Ankara, 1941 s. 138

7) Osman Turan, «Şemseddin Altınapa Vakfiyesi ve Hayatı» Belleten, Ankara, No : 42 s. 199

8) İsmail H. Uzuncarşılı, Kitabeler II, İstanbul 1929

9) «Evkaf-ı Livâ-i Hamid», Tapu ve Kadastro Genel Md. Arşivi, Defter No : 566/04 - 59 Mübarizüddin Ertokuş Vakfiyesi ve eserleri, Osman Turan, Belleten, Ankara s. 424

10) Kemal Özergin «Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları» Tarih dergisi, Cilt 11. No. 20 1965 s. 141 - 67

11) İsmet İten op. cit. s. 79 - 91

c — Odalar

Hanlarda mutfak, temizlenme, ibadet etme v.s. için çeşitli hacimlerin bulunduğu bilinmektedir. Bu hacimlerden mescid ve hamamlar plânlamalarındaki özelliklerden dolayı kolayca ayırt edilebilmektedirler. Ancak bunun dışındaki fonksiyonlar için hangi odaların kullanıldığı eğer her hangibir iz bırakılmamışsa bilinmemektedir. 1, 2, 3, 5, 6 no lu hacimler ile aynı plân şemasına sahip başka bir han mevcut değildir. Bununla beraber genellikle hanlarda portalin iki yanında oda grupları bulunmaktadır. Tahtaoba Han, Kesikköprü Han ve Durak Han'da odalar dış portal etrafında Akhan'da ise iç portal etrafında gruplaşmıştır.

Hanlarda genellikle portal yanındaki odalardan birisi mescid olarak kullanılmaktadır. Mescidler Akhan'da olduğu gibi ya kubbe ile ya da Kızılören Han'da olduğu gibi çapraz tonozla örtülüdür. 4 no : lu hacim kubbeli ise de mihrap mevcut değildir. Ancak Kurt ERDMANN Güney duvarında bazı alçı kabartmalarına rastladığını ve bunların mihrap izi olduğunu bahseder.¹²

II — Mimarî Ve Strüktürel Elemanlar :**a) Strüktürel Elemanlar****1) Duvarlar :**

Ertokuş Han'ın duvarları iki ayrı teknikle inşa edilmişlerdir. Açık kısım moloz taş, kapalı kısım ise kesme taştır. Altınapa Han'da aynı teknikle inşa edilmiştir. Kızılören ve Develi Han'ın kapalı hacimleri de aynı teknikle inşa edilmişlerdir.

2) Payandalar :

Ertokuş Han'daki üçgen payandaların benzerleri Çardak Han, Şarafza Han, Kargı Han ve Alara Han'da görülmektedir. Köşeli oturtulmuş dörtgen payandaya tek örnek Yeniceköy Han'dadır.

3) Ayaklar :

4 ve 8 no : lu hacimlerdeki ayakların benzerleri yoktur. Kapalı hacimdeki ayakların benzeri Altınapa Han, Elikesik Han, Kadın Han, Eğret Han ve Çiftlik Han'da mevcuttur.

4) Kemerler :

4 ve 8 no : lu mekânların kemerlerinin avluya bakan yüzleri Kızılören Han, Ağzıkara Han, İncir Han, Hatun Han ve İsaklı Han'daki kemerlerle aynı elemanlara sahiptir.

10 no : lu mekândaki kemerler Altınapa Han, Dokuzun Derbent Han, Elikesik Han, Akhan, Kadın Han ve Sakallı Handaki kemerlerle aynı teknikte inşa edilmişlerdir.

Tonoz taşımak için inşa edilen tuğla kemerlerin benzeri sadece Ezinepazar Han'da mevcuttur.

5) Tonozlar :

Bütün hanlarda tonozlar sivri kemerlidir. Altınapa Han, Dokuzun Derbent Han, Elikesik Han, Akbaş Han, Kadın Han, Çakallı Han ve Eğret Han'da tonozlar Ertokuş Han'daki gibi moloz taştan inşa edilmişlerdir.

6) Kubbe :

Mesciti olan hanların çoğunda kubbe kullanılmıştır.

b) Mimarî Elemanlar :**1) Portal :**

Ertokuş Han'ın kapalı kısım portalini Kızılören Han'inkine benzemektedir.

2) Kapılar :

Akhan dışında hiçbir handa kapı profilleri bugüne kadar bozulmadan kalamamıştır.

12) Kurt Erdmann, Das Anatolische Caravansaray Des 13. Jahrhunderts, Berlin 1961, s. 53

3) Pencereleer :

Bütün hanlarda pencere tipi mazgaldır. Altınapa Han, Dokuzun Derbent Han, ve Şarafza Han'ın pencereleri Ertokuş Han'a çok benzemektedir.

RESTİTÜSYON RAPORU

Binanın restitüsyonu için kullanılan kaynaklar tarihi araştırma; mukayeseli analizde baş vurulan benzer örnekler, ve binanın kendi izleri olmuştur.

I — KONUM

Bugün binanın Doğu'sundan biri eski diğeri yeni olmak üzere 50 metre ara ile iki karayolu geçmektedir. Herhangi bir iz mevcut olmamakla beraber Erdmann'ın bahsettiğine¹³ göre eski kervanyolu binanın Batısından, Han ile Göl arasından geçmektedir. Binanın Batı cephesi iççiliğinin Doğu cephesine nazaran daha muntazam olmasının sebebi yolun Batı'dan geçmesi olabilir.

II — İNŞAAT ETAPLARI

Binanın belli bölümleri birbirinden bağımsız olarak inşa edilmişlerdir. Bu bölümler, kapalı hacim, avlu hacmi ve payandalardır. Her bölüm arasında inşaat derzi vardır. Yukarıda bahsedilen üç elemanında birbirinden farklı tekniklerle inşa edilmiş olması da bunların inşaatı arasında fasılalar olduğunu ortaya koymaktadır. Önce kapalı hacmin inşa edildiği muhakkaktır. Ancak avlu ile payandaların hangisinin önce inşa edildiği bilinmemektedir.

III — DUVARLAR :

Duvarlardan hiçbirinde bitiş silmesi mevcut olmadığından kati yükseklikleri bilinmemektedir. Ancak mevcut su çörttenleri duvar yükseklikleri hakkında bir fikir vermektedir.

IV — PORTALLER

Kapalı kısım portalinin üstü yıkık olduğundan yüksekliği bilinmemektedir. Süsleme elemanlarının olmayışı da kati yükseklik tesbiti yapmayı güçleştirmektedir. Ancak benzer örneklerden de bilindiği gibi portaller daima arka tonozdan daha yüksek olduğundan restitüsyon çizimlerinde portal yüksekliği arka tonozdan 0,50 metre daha fazla olarak gösterilmiştir.

Açık kısmın portalinden geriye çok az iz mevcuttur. Ancak eldeki izler kapalı kısım portaline çok benzediğinden, bu portalin boyutları da kapalı kısım-dakinin aynı olarak çizilmiştir.

V — GİRİŞ EYVANI

Binanın mevcut eski bir fotoğrafına göre 1 ve 5 no : lu mekânlar arasında bir giriş eyvanı bulunmaktaydı.¹⁴ Ancak bugün bu kısım tamamen çöktüğünden, eyvanın kati boyutlarını tesbit etmek imkânsızdır. Her iki portal aynı ekseninde olmamakla beraber 1 ve 5 no : lu mekânların temel izlerinden tesbit edilebildiğine göre her iki mekân arasındaki mesafenin orta noktası iç portalin eksenine rastlamaktadır. Bu nedenle restitüsyon için eyvan bu eksenine göre çizilmiştir.

Eski fotoğraftan da görüldüğü gibi bir eyvanın mevcut olabilmesi için 1 ve 5 no : lu mekânların ikinci bir kata sahip olması gerekmektedir. Ancak binada bugün hiç iz kalmadığından bu katların üst örtüleri ve boyutları hipotetik olarak çizilmişlerdir.

Diğer mekânlar binada mevcut olan izler kaynak alınarak çizilmişlerdir.

RESTORASYON RAPORU

I — Yeni Bir Fonksiyon Teklifi

«Anıtların korunması daima onları faydalı bir sosyal gaye için kullanmak-

13) Kurt Erdmann, ibid. s. 51

14) Kurt Erdmann, ibid, abb. 59 - 62

la gerçekleşir. Böyle bir kullanım her ne kadar arzu edilirse de binanın genel konumunu ve dekorasyonunu bozmamalıdır. Ancak bu sınırlar içinde gerekli değişiklikler öngörülen yeni fonksiyon için yapılabilir.»¹⁵ Yeni bir fonksiyon kararı için çevrenin sosyal ve ekonomik faaliyetleri önemli rol oynar. Ancak incelediğimiz binanın yakın çevresinde bir yerleşme olmadığından konuya çevresel değil bölgesel açıdan bakılmıştır.

Yapılan araştırma sonunda binanın Gençlik Ve Spor Bakanlığı'na verilerek çeşitli spor faaliyetleri için bölge sporcularının kamp yeri olarak kullanılması kararlaştırılmıştır. Bu faaliyetler için bir program yapılmış ve binanın bu program içinde restore edilmesine karar verilmiştir.

II — Restorasyon Etapları

Restorasyon için dört etap kararlaştırılmıştır :

- a) Konsolidasyon
- b) Konservasyon
- c) Rekonstrüksiyon
- d) Tadilatlar

a) Konsolidasyon :

Binanın karşı karşıya bulunduğu en önemli sorun yan kuvvetlere karşı olan mukavemetsizliğidir. «Bir tarihi anıtın korunabilmesi için modern koruma tekniklerinin uygulanabileceği»¹⁶ göz önüne alınmış problemin çözümü için çelik gerilme kabloları kullanılmıştır. 4 ve 8 no : lu mekânlarda duvarlar ve ayaklar yukarıdan aşağı doğru delinerek buradan içeri çelik gerilme kablolu geçirilerek bir ucu altta beton bir temele tesbit edilecek üst ucu da somunla gerdirmek suretiyle tesbit edilecektir. Karşılıklı iki nokta tonozun üzerinden üçüncü bir kabloyla aynı şekilde gerdirilecek, bu suretle binanın yanlara açılması önlenecektir. Kapalı mekânın yan neflerinde aynı metodla sağlanacaktır.

Payandalar için daha emniyetli ve kolay olduğundan temel takviyesi yapılacak ayrıca binaya çepeçevre drenaj dönecektir.

b) Konservasyon :

Han'ın bazı kısımları orijinal durumları hakkında kati bir fikir veremeyecek kadar harap olmuşlardır. Özellikle ön portal ile 1 ve 5 no : lu mekânlar bu durumdadır. Esasen «korumanın gayesi anıtın estetik ve tarihi değerini ortaya koymak ve bunun içinde orijinal malzeme ve dökümanlara dayandığından»... «tahminin başladığı yerde durmamız gerekmektedir»¹⁷. Bu nedenle yukarıda adı geçen mekânlar için bir rekonstrüksiyona gidilmemiştir.

c) Rekonstrüksiyon :

Rekonstrüksiyon sadece malzemesi, orijinal şekli ve cinsi hakkında kuvvetli bulguların olduğu yerlerde tatbik edilmiştir. Bu işlem «düşen parçaların doldurulması»¹⁸ şeklinde ve «bütün ile bir harmoni teşkil edecek»¹⁹ ancak bir yanılmayı önlemek için «orijinal malzmeden ayırdelebilecek»²⁰ bir biçimde tatbik edilmiştir.

d) Tadilatlar :

Binanın görünümüne, tarihi değerine zarar vermeksizin yeni fonksiyon için icap eden bazı tadilatlar teklif edilmiştir.

Vaziyet plânında binanın karayolundan doğal çevresi içindeki görünümünü etkilemeyecek şekilde spor sahaları düzenlenmiştir.

15) «Venedik Bildirisi», Madde 5, II. Uluslararası Mimarlar ve Tarihi Anıt Teknisyenleri Konferansı, Venedik 1964 .

16) Venedik Bildirisi, ibid, Madde 5

17) Venedik Bildirisi, ibid, Madde 5

18) Venedik Bildirisi, ibid, Madde 9

19) Venedik Bildirisi, ibid, Madde 9

20) Venedik Bildirisi, ibid, Madde 9

Binanın ısıtma ihtiyacı için 30 metre uzaklıkta ve yer altında bir ısıtma merkezi inşa edilmiş ve ısıtma tesisatı yer altından döşenerek binanın içine dağıtılmıştır.

Fonksiyonun gereği olarak kapalı kısımda zemin parke olarak döşenmiş, girişte iki yanda binadan müstakil olarak soyunma ve yıkanma mahalleri tanzım edilmiştir.

4 ve 8 no : lu hacimlerin kullanılabilmesi için avluya açılan kemerler kapatılmıştır. Ancak inşa edilen bölmeler kemerlerin derinliğinden faydalanılarak mümkün olduğu kadar içeri sokulmuş ve görüşü engellememesi için imkân nisbetinde şeffaf malzeme kullanılmıştır. İnşa edilen bütün bölmelerin sökülebilir olmasına dikkat edilmiştir.

ENGLISH SUMMARY

Mubarizüddin Ertokuş Caravansarai in Eğridir.

Introduction :

The study of Ertokuş Caravansarai has been given as a thesis for the master degree in 1972 at the department of Restoration and the Preservation of the Historical Monuments of Middle East Technical University. The purpose of the study is to prepare a restoration project and to search a new function to reuse the historical monument. The study consists of four main parts; the first part includes the documentation of the building in terms of measured drawings and written description, the analysis of the architectural and structural elements, and a historical survey of the monument.

The second part consists of a comparative study of the building with similar other monuments interms of structural and architectural elements.

In the third part of the study a restitution of the building has been made.

In the fourth part of the study a proposal of a new function and a restoration project has been made.

Description of the building :

I — LOCATION

Ertokuş Caravansarai is located on the highway of Eğridir - Akşehir; 45 km.in distance to Eğridir. It is about 100 meters to the highway and 75 meters to the lake of Eğridir. The region of the caravansarai has been planted with fruit trees. A small stream runs near the caravansarai towards the lake. At the shore of the lake there is a natural beach with fine sand. of 20 meterswidth and 2 km. length.

II — THE EXTERIOR DESCRIPTION

a) General :

The building has a rectangular planning which runs in North - South directions. It is composed of two main sections; The closed-hall and the open hall; the closed -hall being at North. The general dimentions of the closed hall are 18 × 24 meters.

The construction technique of the open hall is rubble stone masonry while the closed - hall is cut stone masonry.

b) The Foundations :

During the field survey it has not been possible to make a study of the foundations due to the earth fill.

c) The Exterior Elevation :

1 — South - Elevation :

The elevation consists of 21,15 meters length and 4.05 meters height at West corners. The entrance portal which is the main element of the facade is 2.05 meters in width. The portal has been fallen down almost completely.

Only the arch of the door exists. The height of the springing points is 1.80 meters and the height is approximately

2 — West Elevation :

i) The Open - Hall :

The length of the elevation is 29.00 meters and the height is approximately 5.00 meters. The wall has been built out of rubble stone masonry. The condition of the wall is good except for the upper parts, where the stones have been fallen down.

ii) The Closed - Hall :

It is 25.00 meters in length and 5.75 meters in height. There are two buttresses; a triangular one in the South and a diagonally located rectangular buttress in the North.

The wall of the closed hall and the buttresses are built out of rectangular cut stone masonry. However the buttresses are built independent from the main wall they support, with a construction joint in between. The height of the courses are different with the wall and the buttresses. The stones in the upper levels of the wall and the buttresses have partially fallen down. There is a slit window of 20×80 cm dimensions in between the buttresses.

3 — The North Elevation :

The length of the elevation is 23.20 meters and the height is 4.15 in West and 4.50 meters in the East corners of the elevation. Both of the buttresses are rectangular but diagonally located. In between the two buttresses there is a slit window 1.15×0.45 meters in dimensions.

4 — East Elevation :

i) The Closed - Section :

The length of the elevation is 25.00 meters and the height is 6.00 meters in North and 4.75 meters in South. The wall has been built with irregularly cut stones. There is a slit window of 0.20×0.80 meters dimension in between the two buttresses.

ii) The Open - Section :

The elevation is 28.75 meters in length and 4.00 meters in height. The wall has been built out of rubble stone.

III — THE INTERIOR DESCRIPTION

a) General :

The overall dimensions of the open courtyard is 18.00×26.00 meters. At both sides of the entrance portal there are symmetrically arranged spaces, and at the both sides of the courtyard there are two vaulted spaces. These spaces open into the courtyard through four arched openings. On North there is the portal of the closed section. The closed section is $26.00 - 18.00$ meters in overall dimensions. There are three aisles in the closed section; the floor of the central aisle being higher than the side aisles.

b) Space No : 1 :

This space is in a very ruined condition. Almost all of the superstructure has fallen down. There is only a fragment of a pointed vault being left from the super structure.

c) Space No : 2

The dimension of the space is 3.90×3.70 meters and it is covered by a dome. The center of the dome has fallen down, leaving a circular opening of 2.00 meters in diameter.

The walls and the dome has been built out of rubble stone.

d) Space No : 3

The dimentions of the space is 3.50×4.25 meters. The superstructure is a pointed vault of 2.10 meters height

e) Space No : 4 :

The dimentions of the space are 16.80×3.65 meters. There are four arched openings into the courtyard. The average spans of the arches are 2.40 meters. The height of the arches are 2.45 meters. The superstructure of the space is a pointed vault constructed out of rubble stone masonry. There are brick ribs of 0.50 meters thickness built to support the vault.

f) Space No : 5

There exists only the remains of the foundation of this space.

g) Space No : 6

The space is 85×4.35 meters and covered with a pointed vault. The passage from space no : 5 into space no : 6 is in a ruined condition.

h) Space No : 7

There is only a vault of 1.00 meters depth being left out from this space. The span of the vault is 3.20 meters. Due to the infills of the fallen pieces the height is only 1.50 meters.

i) Space No : 8

This space is symetrical with the space no : 4 However the vault is almost completely fallen down.

j) Space No : 9

This is the open courtyard of the caravansarai. The space is flanked by two portals on North and South. The

main element of this space is portal of the closed hall, in North.

k) Space No : 10

The closed hall has overall dimentions of 15.40×12.55 meters. There are three aisles in North-South direction. The aisles are covered with pointed vaults. The vault of the central aisle is carried by four piers on each side. The floor of the central aisle is 1.00 meter higher than the side aisles.

IV — ANALYSIS OF THE STRUCTURAL AND THE ARCHITECTURAL ELEMENTS?

1 — Structural elements :

a) Foundations :

It has not been possible to make a field survey about the foundations.

b) Flooring Material :

No clue of any flooring material has been found out.

c) The Walls :

The thickness of the walls are generally 1.25 meters. The construction technique of the open section and the closed section is different. The open section has been built out of rubble stone masonry, while the closed section is built out of cut stone.

d) The Buttresses :

There are two kinds of buttresses; triangular buttresses and rectangular buttresses. All of them are built out of cutstone.

e) The Piers :

Two types of piers exist in the building. The piers of space no : 4 and 8 are in «T» shape. Their plan dimentions

are 1.90×1.60 meters. The piers of space no: 10 are rectangular and their dimensions are 1.00×0.80 meters in plan.

f) Arches :

Two types of arches exists; arches built for supporting the vaults and the arches over the openings. The arches built for supporting the vault above, are constructed out of brick in space no : 4 and 8, and out of cutstone in space no : 10.

g) Superstructure :

i) Vaults :

All of them are pointed vault. The spaces no : 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8 and 10 are covered with pointed vaults.

ii) Dome :

Dome is used only in space no : 4. It is constructed out of rubble stone.

2 — The Architectural Elements :

a) The Portals :

The exterior portal has completely fallen down except for the arch of the door. The main elements of the interior portal are two attached columns flanking the door, a pointed arch carried by these columns, and an inscription panel. All of these elements are constructed out of cut stone.

b) The Windows :

There are 6 slit windows within the building. The average exterior dimensions of the windows are 0.15×0.60 meters.

V — THE CONDITION OF FABRIC

The building has been constructed out of lime-stone. There are various cracks on the walls, and collapses in the vaults. These have been caused due to the following reasons :

1) Settlement of the Foundation : Since the building is near the lake of Eğridir, the monumets in the ground water level might have caused the settlement. The weakness of the foundations could also be the reasons.

2) The Lateral Forces : The lateral forces caused by the vaults have moved the side walls towards exterior causing serious vertical cracks. The external movement of the walls have caused the collapse of the vaults.

3) The Growth of Plants : The growth of plants over the roof and especially over the Northern buttresses have caused cracks.

VI — HISTORICAL SURVEY

The Ertokuş Caravansarai has been built on the main caravan route connecting Konya to Denizli and Alanya. All of the caravansarais being built on this road have been constructed between the period of 1077 and 1243.¹ According to the inscription on the interior portal, the building has been built in 1223 (620 H) by Mübarizüddin Ertokuş who had been the governor of Antalya.

VII — COMPERATIVE STUDY

1 — Plan Types :

The number of the Seljuk caravansarais have been recorded as 132.² Among these caravansarais 109 of them have been classified and 62 of them have been dated as from 12 th. century 59 from 13 th. century and 2 from 14 th. century. Ertokuş caravansarai has a plan type of a closed hall and an open section being wider than the closed section. Similar plan types are seen at Kızılören

1) İsmet İlter, Tarihi Türk Hanları, Ankara, 1969

2) Kemal Özergin «Anadolu Selçukları Çağında Anadolu Yolları» Tarih Dergisi, Cilt II No : 1965 p : 141 - 67

Han Tahtaoba Han, Çardak Han, Akhan and Çakallı Han.

2 — Plan Elements :

a) The Closed - Section :

The caravansarais with similar planning of Ertokuş Han are Durak Han, Çekereksu Han, Dokuzunderbent Han and Altınapa Han.

b) The Open Section :

The planning of the open-section is characteristic to the Ertokuş Han. However a similar grouping of spaces no : 4 and 8 can be seen in Altınapa Han.

c) The Rooms :

It is known that there are rooms in caravansarais for various functions such as cleaning, praying, cooking, repairing etc. Among these rooms those for praying and cleaning are easily identified from the others.

There does not exist any other caravansarai with a similar grouping of rooms no : 1,2,3,5,6. However generally there are grouping of rooms at the both sides of portals of caravansarais. Among these in Tahtaoba Han, Kesikköprü Han and Durak Han the rooms are grouped the exterior portal and in Akhan they are grouped around the interior portal.

The mosques of the caravansarais are generally covered with a dome. Erdmann mentions that space no : 4 had remains of a mihrap out of gypsum.³

3 — Architectural and Structural Elements :

a) Structural Elements :

1) The Walls : There are two types of walls, rubble stone masonry in the open section and cut stone masonry in the closed section. Altınapa Han is built with the same technique.

2) The Buttresses :

Triangular buttresses similar as Ertokuş Caravansarai are seen in Çardak Han, Şarafza Han, Kargı Han and Alara Han. But the diagonally oriented rectangular buttresses are seen only in Yeniceköy Han.

3) The Arches :

The arches of space no : 4 and 8 are similar to Kızılören Han, Ağzıkara Han, Hatun Han and İsaklı Han.

The arches of space no : 10 are similar to Altınapa Han, Dokuzun Derbent Han, Elikesik Han, Akhan, Kadın Han and Sakallı han.

4) The Vaults :

All of the vaults built in caravansarais are pointed in form.

5) The Dome :

In most of the caravansarais having a mosque, dome has been built as superstructure.

B) Architectural Elements :

1) The Portal :

The portal of the closed-section of Ertokuş Han is similar to the portal of Kızılören Han.

2) The Doors :

Except for Akhan, in none of the caravansarais the profiles of the doors way passed from the West side of the

3) The Windows :

Almost in all of the caravansarais, slit windows similar with Ertokuş Han has been used.

3) Kurt Erdmann, Das Anatolische Caravansaray Des 13. Jahrhunderts, Berlin 1961, p: 53

VIII — THE RESTITUTION STUDY

1) The Location :

At present the highway passes on the east side of the caravan sarai. Although today there is no trace of it Erdmann⁴ mentions that the original highway passed from the West side of the caravansarai. It may be due to this reason that the West elevation of the building is treated better than the East elevation.

2) The Phases Of Construction :

The building has been built in three phases. The construction techniques of the closed-section, the open section and the buttresses differ from each other. It is apparent that the closed section is built first, but which one of the other two sections is built first is not known.

3) The Walls :

Since there does not exist the cornice in any one of the walls, the original height could not be determined.

4) The Portals :

Since the upper parts of the portal in the closed-section have fallen down, the original height could not be determined. It is known that the height of the portal is always above that the vault behind. Therefore it is drawn as to be 0.50 meters above in height.

The very few remains of the portal of the open section shows similarities with the other portal. Therefore it is drawn similar with the portal of the closed section.

5) The Entrance Eyvan :

According to an early photograph of the building there had been an entrance eyvan between the spaces no 1 and 5.⁵ However since this section has comp-

pletely fallen down the actual dimensions could not be determined. From the photograph it is apparent that there was a second storey over the spaces no : 1 and 5, but there is very little remains left; the drawings are hypothetical.

IX — THE RESTORATION STUDY :

1 — Giving a Function to the Building :

«..The conservation of the buildings is always facilitated by making use of them for some socially useful purpose. Such use is therefore desirable but it must not change the layout or decoration of the building. It is within these limits only that modifications demanded by a change of function should be envisaged and may be permitted...»⁶ For the decision of a new function the social and economic activities in the environment of a building plays an important role. However since the caravan-sarai is at an isolated site the environment will be considered within a regional scale.

As a result of the researches made it is decided to restore the building as a sports-camping base for the Ministry of Youth and Sports.

2 — The Phases of Restoration :

The process of restoration will be done in four phases as follows :

- a) Consolidation.
- b) Conservation
- c) Reconstruction
- d) Alterations.

4) Kurt Erdmann, *ibid.* p. 51

5) Kurt Erdmann, *ibid.* abb. 59 - 62

6) Venice Charter, Article 5, II - International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments, Venice, 1964.

a) The Consolidation Process :

The main structural problem of the building is the lateral movement of the East and West walls. Since «... the consolidation of a monument can be achieved by the use of any modern technique for conservation..»⁷ the above problem is prevented by using post tension cables within the walls and the piers. At spaces no : 4 and 8 of the open courtyard vertical holes will be drilled thorough each pier and through those ho-foundation at the bottom and then stressed by screwing and anchored from above. Then the two points from the top will be anchored to each other by means of a third cable placed above the vaults. When this cable is stressed the whole system becomes rigid and any further lateral movement of the walls are prevented. The side aisles of the closed section will be consolidated by the same technique.

The buttresses will be consolidated by means of refining their foundation.

b) The Conservation Process :

Some parts of the building have been ruined in such a scale that, not much of their original forms are left out. Among these parts are the front portal, the spaces no : 1 and 5 and the second storey of the building. Since our «.. aim is to preserve and reveal the aesthetic and historic value of the monument and is based on respect for original material and authentic documents..»⁸ we must «..stop at the point where conjecture begins..»⁹ For that reason no reconstruction will be applied to the above mentioned spaces and they will be conserved as they are found.

c) The Reconstruction Process :

The reconstruction will be done only at those places where there are enough remains which reveals out the original form and the material of that section. The process will mainly be the «..replacements of the missing parts..»¹⁰ that will «..integrate harmoniously with the whole but at the same time..»¹¹ they will be «.. distinguishable from the original so that restoration does not falsify the artistic or historical evidence..»¹²

d) The Alterations :

The alteration needed for the new function are done without changing the sight and the historical value of the building.

For the heating of the building a heating chamber is built under the ground level about 30 meters apart from the building. As a result of the given function, the flooring of the closed section is covered with parquet, on both sides of the entrance door individual shower —rooms are built with separate ventilation systems.

In order to use the spaces no : 4 and 8 the arches opening to the courtyard are closed with transparent and light-weight separations. The separations are demountable.

7) Venice Charter, *ibid.* Article 5

8) Venice Charter, *ibid.* Article 5

9) Venice Charter, *ibid.* Article 9

10) Venice Charter, *ibid.* Article 12

11) Venice Charter, *ibid.* Article 12

12) Venice Charter, *ibid.* Article 12

B İ B L İ O Ğ R A F Y A

I — Seyyahların Yazılı Belgeleri :

ARUNDELL, E.V.J., Discoveries in Asia Minor, London, 1834

HAMILTON, William J., Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia I, II, London, 1842.

HUART, Clement, Epigraphic Arabe d'Asie Mineure, Paris, 1895

HUART, Clement, Konia, La Vieille des Dervishes Tournours. Paris, 1895.

ROTT, H., Kleinasiatische Denkmüller aus Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien, Leipzig, 1908.

II — Selçuk Binaları Üzerine Araştırmalar :

ERDEM, Halil, Die Seldschukischen Hane in Anatolien, Osmanischer Lloyd, 1918.

ERDMANN Kurt, Das Anatolische Caravansarai des 13. Jahrhunderts, I, II, Berlin, 1961.

ERDMANN Kurt, Saraybauten in dreizehnten und vierzehnten Jahrhunderts, in Anatolien Arts Orientalis III 1959.

ERDMANN Kurt, Notizen zum inneranatolischen Karavansarai, Beobachtungen auf einer reis im juli 1953, Kunts des Orients II, 1955.

GABRIEL, Albert, Les Antiquities Turques d'Anatolie, Syria, 1924.

GABRIEL Albert, Monuments Turcs d'Anatolie, I - II Paris 1931 - 1934.

GABRIEL Albert, Voyages Archeologiques dans la Turquie Orientals, I - II, Paris, 1940

İLTER İsmet, Tarihi Türk Hanları, Ankara, 1969

JERPHANION G, Melanges d'Archeologie Anatolienne, Beyreuth, 1928.

JERPHANION G, Les Eglises Repestres de Cappadae, Paris 1925.

NAUMANN E, Seldschukische Baudenkmüller In Kleinasien, Suddeutsche Bauzeitung, 1896.

PACE Ricerche Nella Regione di Conia. Adalia e Scalanova, Oriente VI - VII, 1923 - 24, Bergamo 1926

RIEFSTAHL, R.M., Turkish Architecture in South - Western Anatolia, Cambridge, 1931

UZUNÇAŞILI I Hakkı, Kitabeler, I - II, İstanbul 1927 - 29

III - Selçuk Kervansarayları Hakkında Yazılmış Makaleler

AKOK M - ÖZGÜÇ, T., Ağzıkarahan, Yıllık Araştırmalar Dergisi F, 1956, s. 93 - 105

AKOK - M. ÖZGÜÇ T., Sarıhan Belleten XX/79, 1956, s. 379 - 383

AKOK M - ÖZGÜÇ T. Alay Han Öresin Han ve Hızır İlyas köşkü, Belleten XXI - 81, 1957 s. 139 - 148

AKOK M - ÖZGÜÇ T., Eshab-ı Khef Külliyesi, Yıllık Araştırmalar Dergisi II, 1958 s. 77 - 91

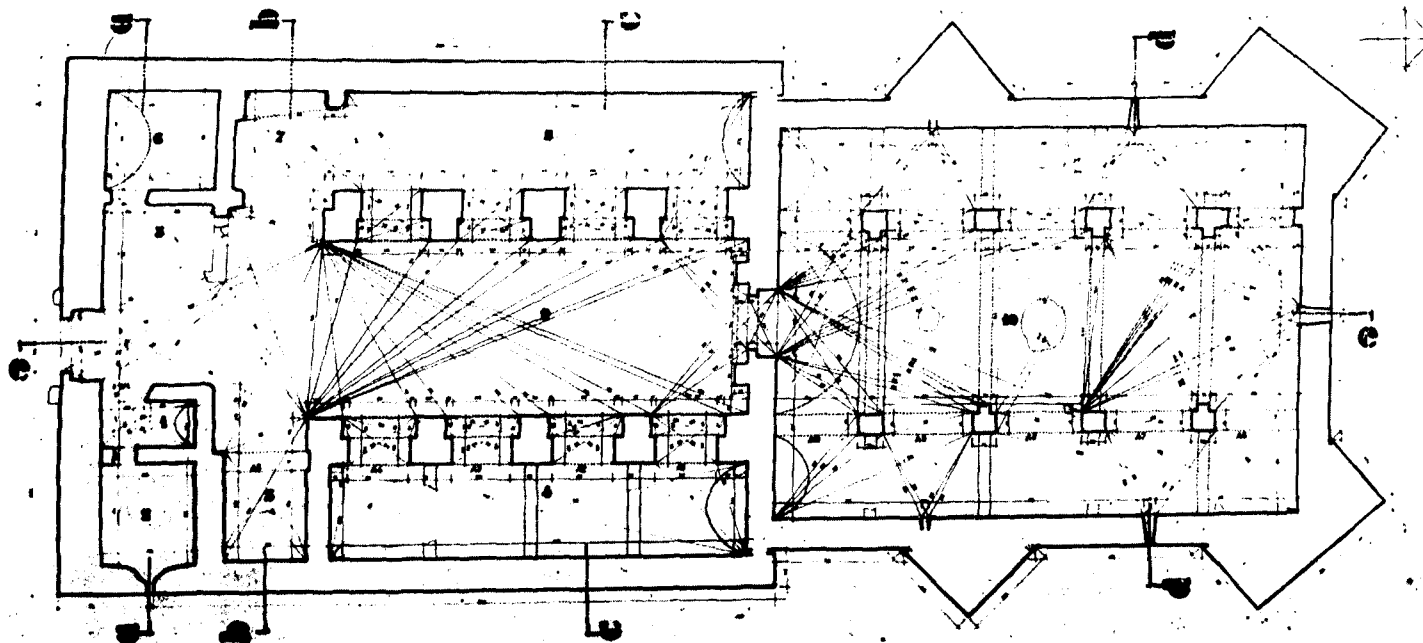
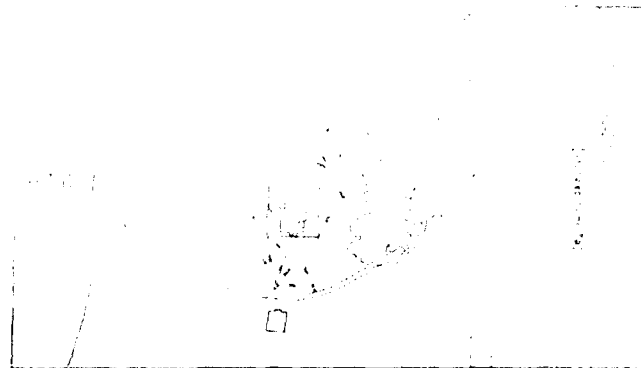
ERDMANN, Kurt, Der Kargı Han bei Ainya, Kunst des Orients III, 1959, s. 1 - 13

PERRERO D., Il Caravansaraglio di Ak Han Presso Denizli, Palladio III, IV 1959, s. 1 - 16

TURAN Osman, Selçuk Kervansarayları, Belleten X/39 1946, s. 471 - 496

TÜKEL Aysıl, Alara Han'ın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi Belleten XXXIII/132, 1969, s. 429 - 491.

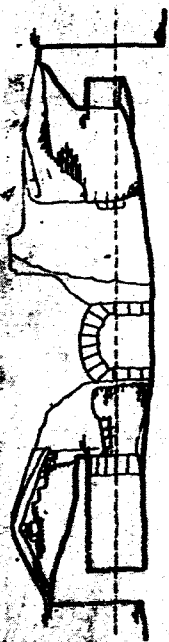
MEASURED DRAWING
BERTOKUŞ CARAVAN

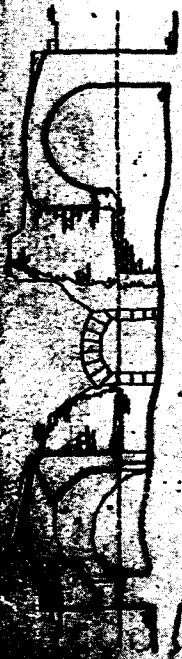
PLAN 100

Resim : 1' — Rölöve planı

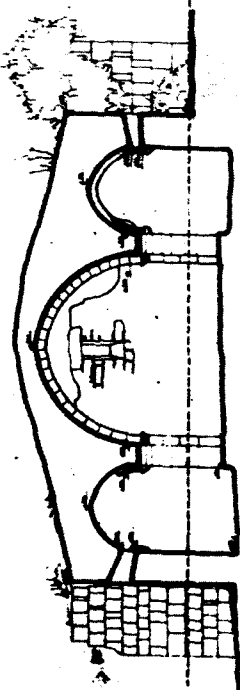
02570

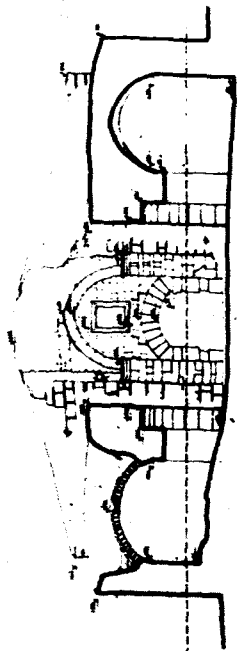
section B.B.

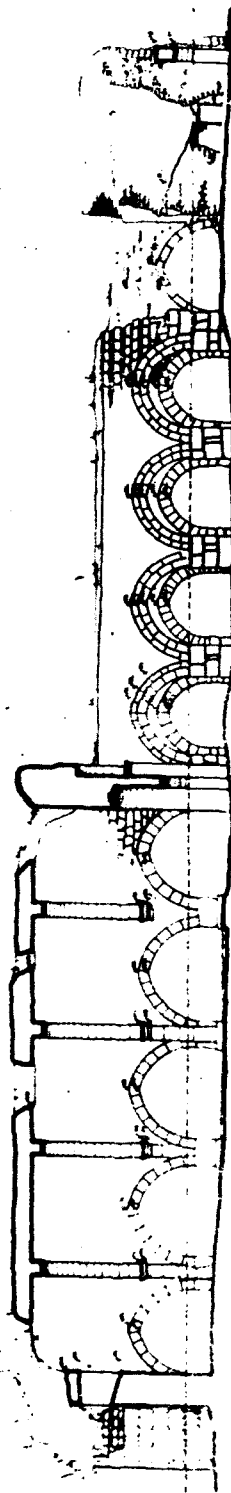
section A.A.

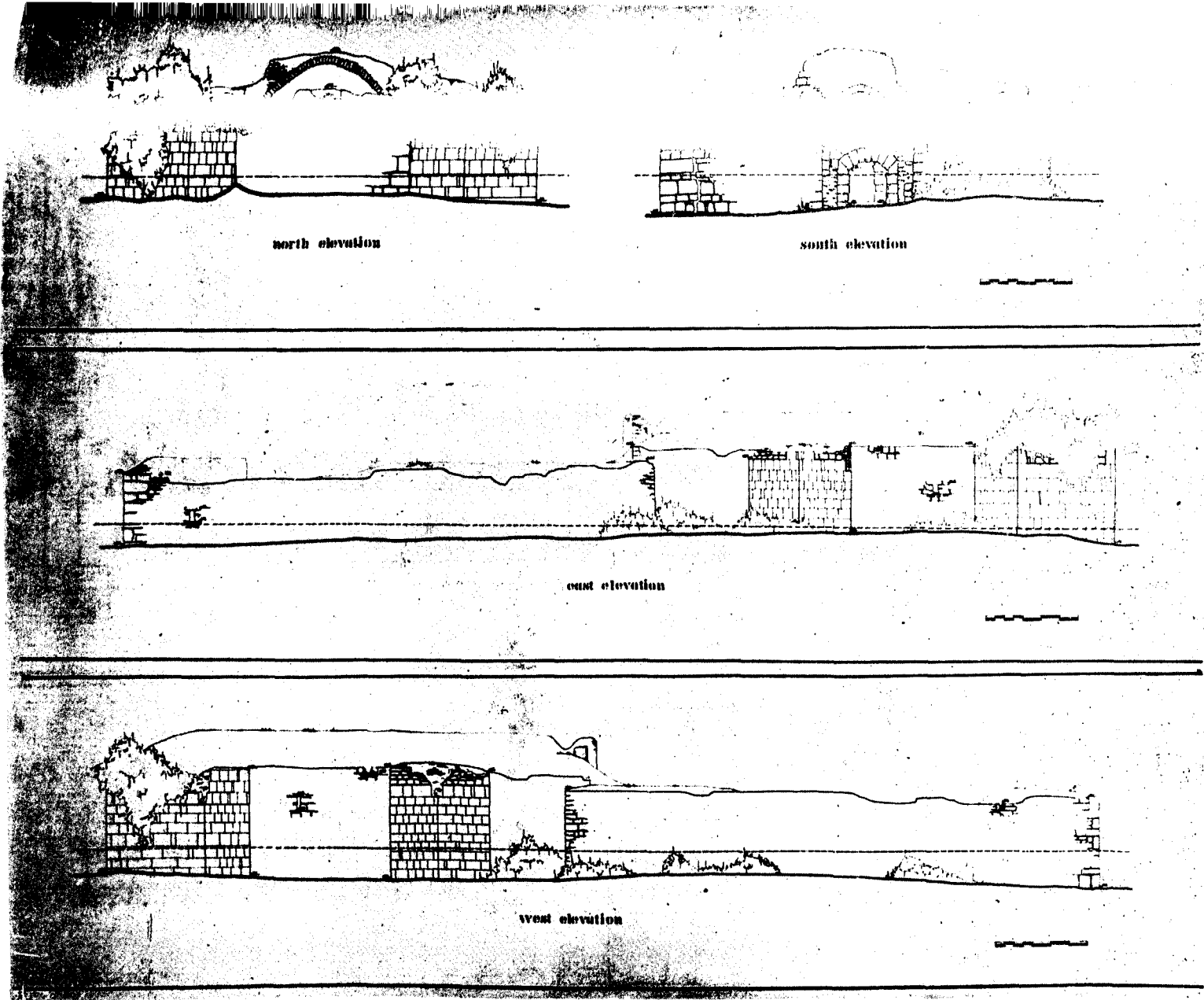
section D.D.

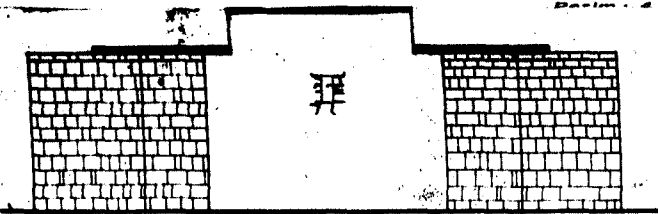
section C.C.

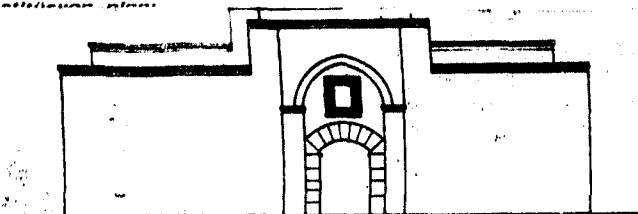
section E.E.

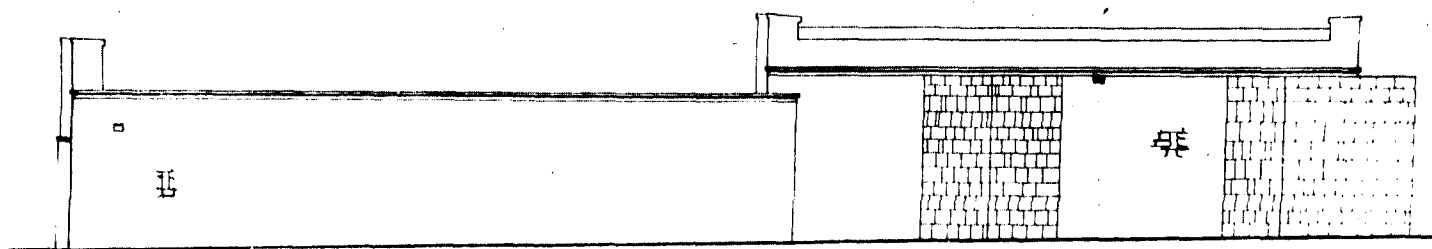
Resim : 2 — Röleve cepheleeri

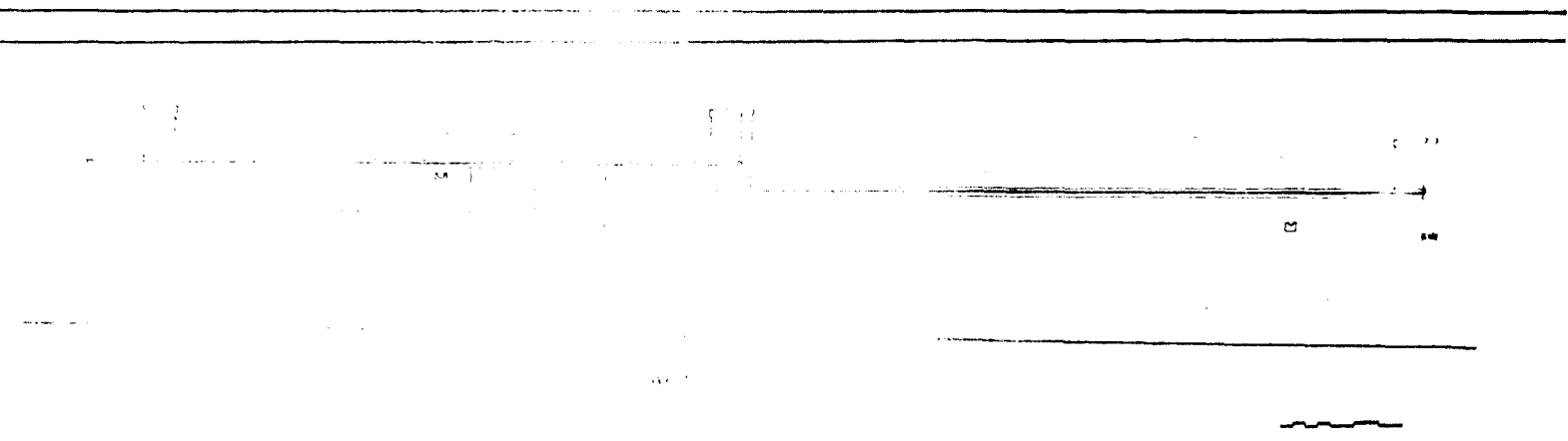
north elevation

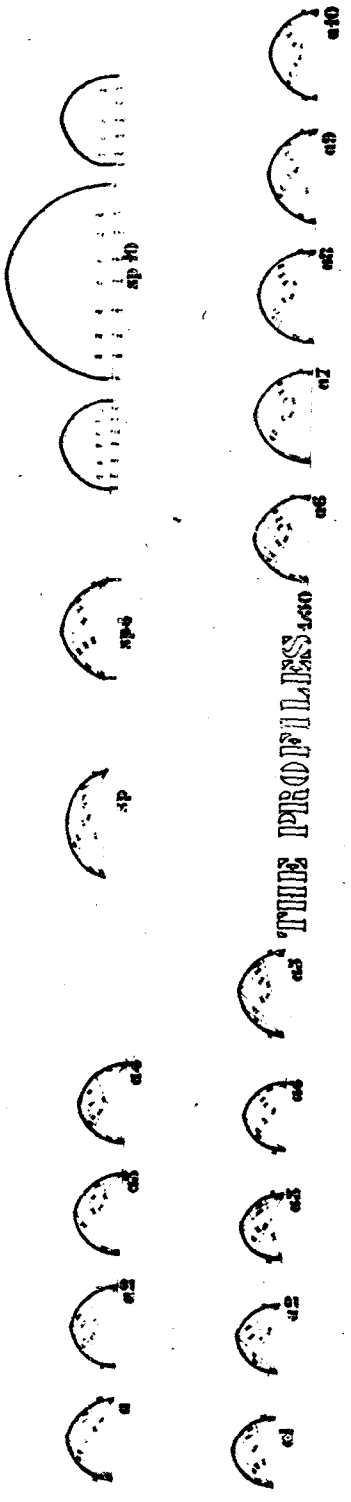

south elevation

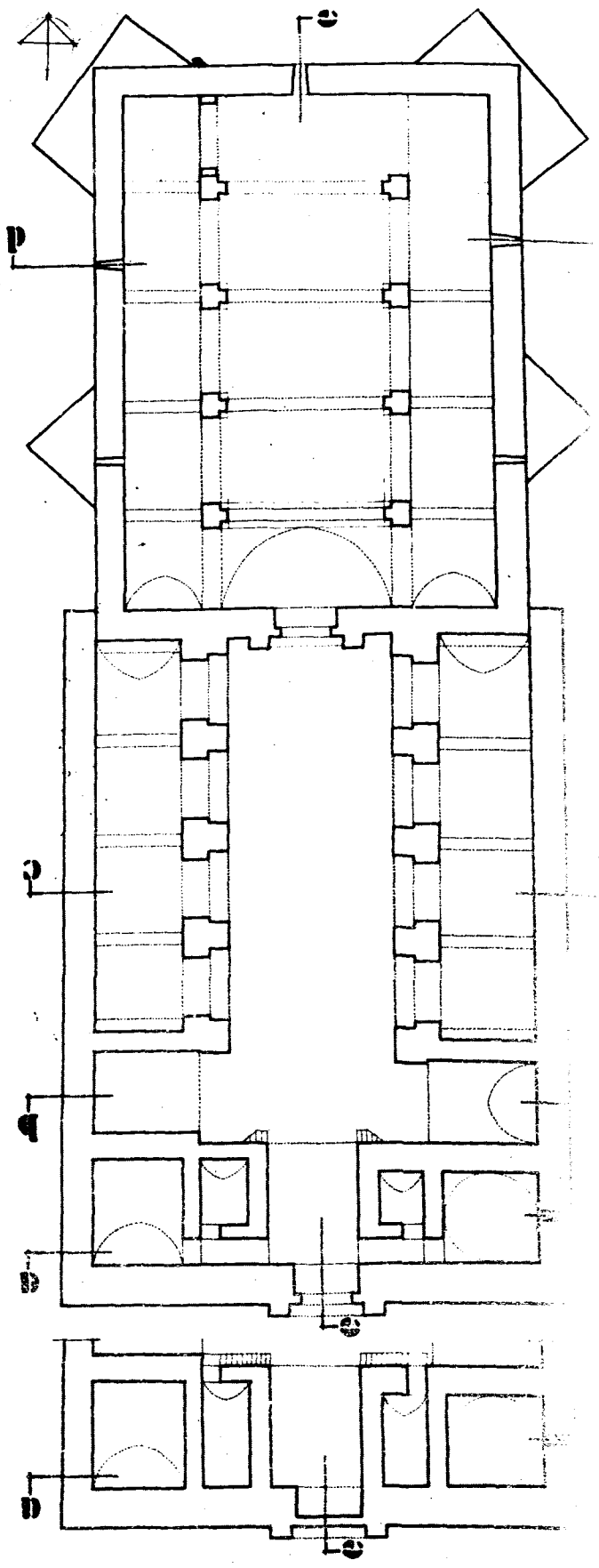

east elevation

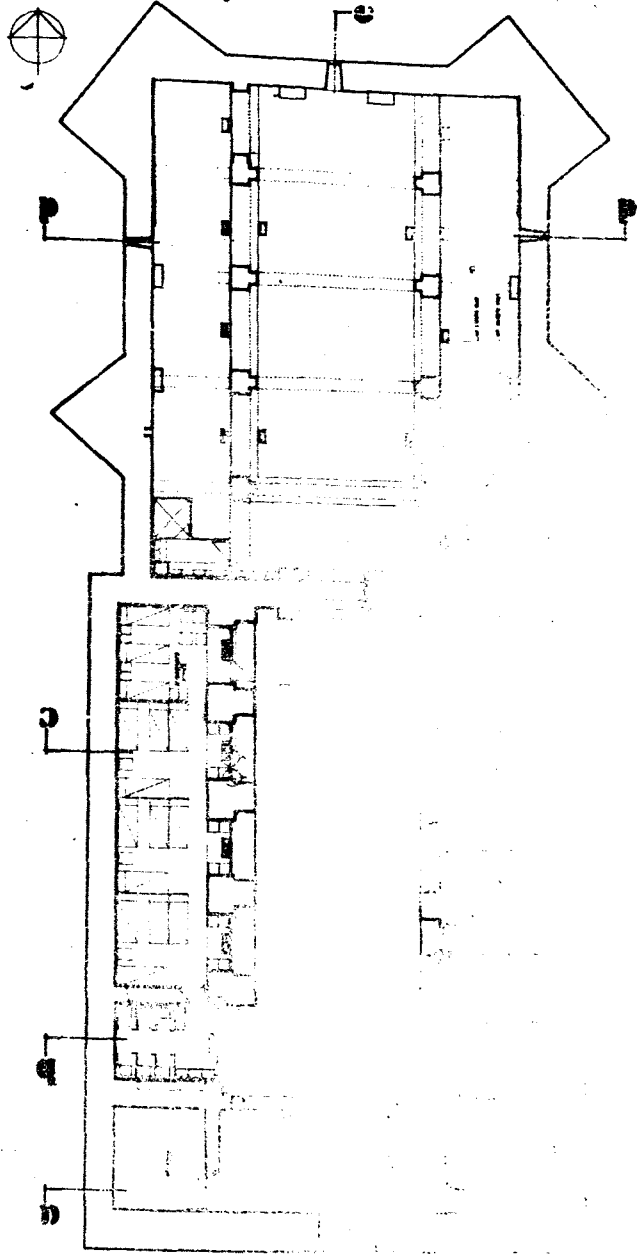
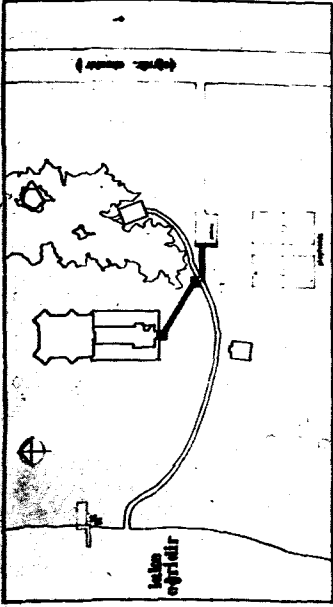

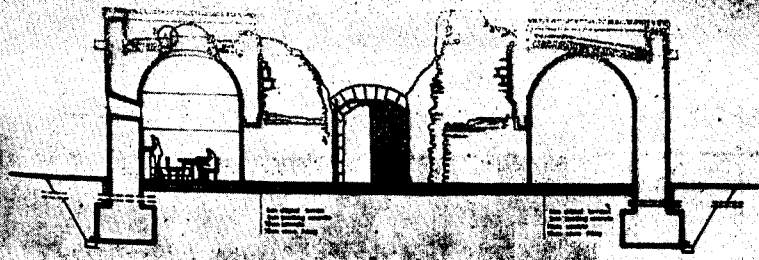
THE PROFILES

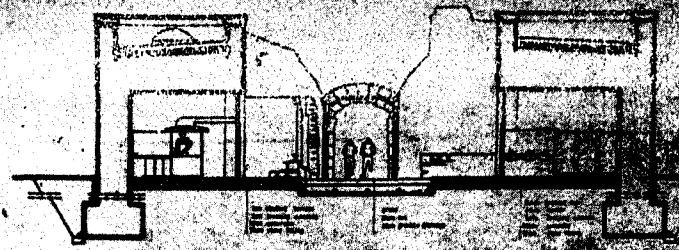
RESTORATION PROPOSAL OF
BERTOKUS GARAVANSARAI

site plan
1/5000

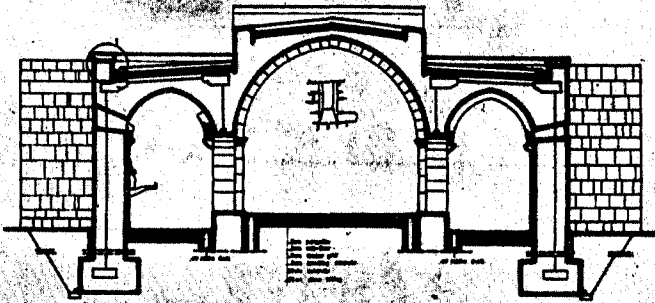

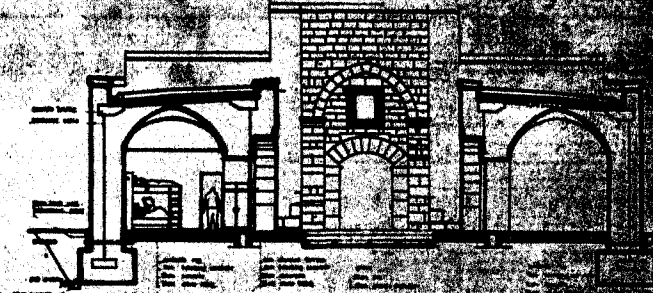
section A-A

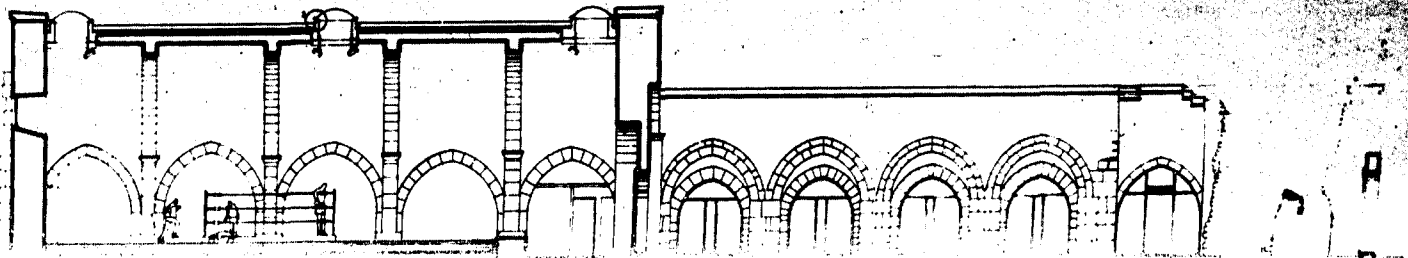
section B-B

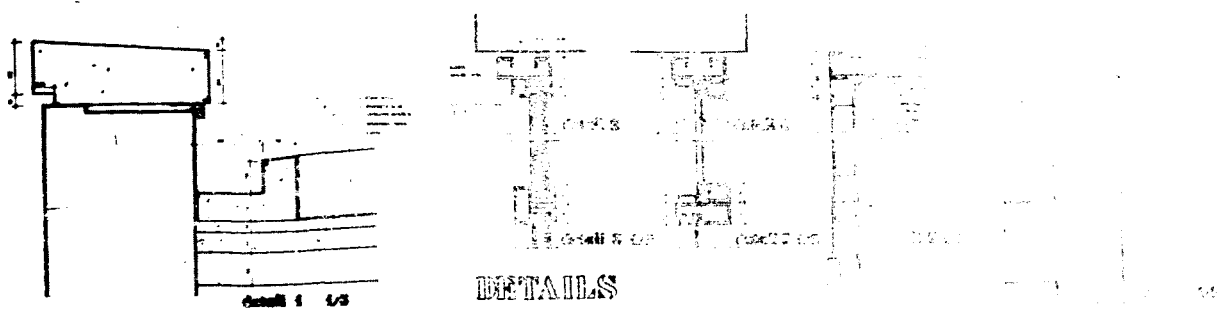
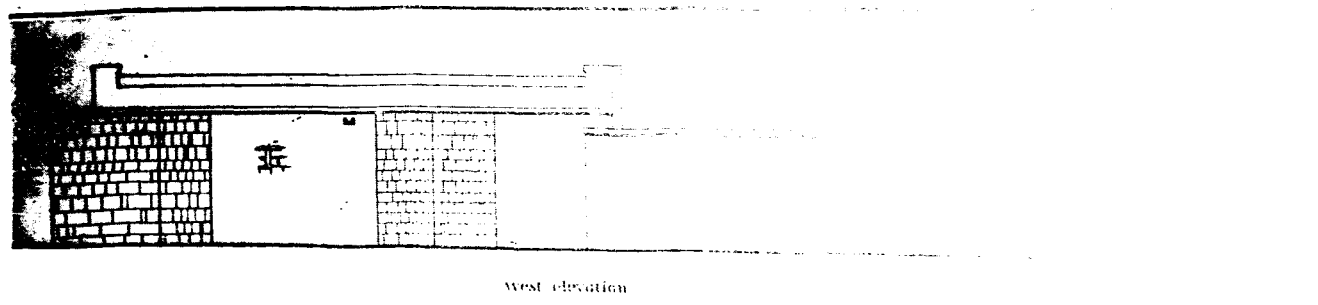
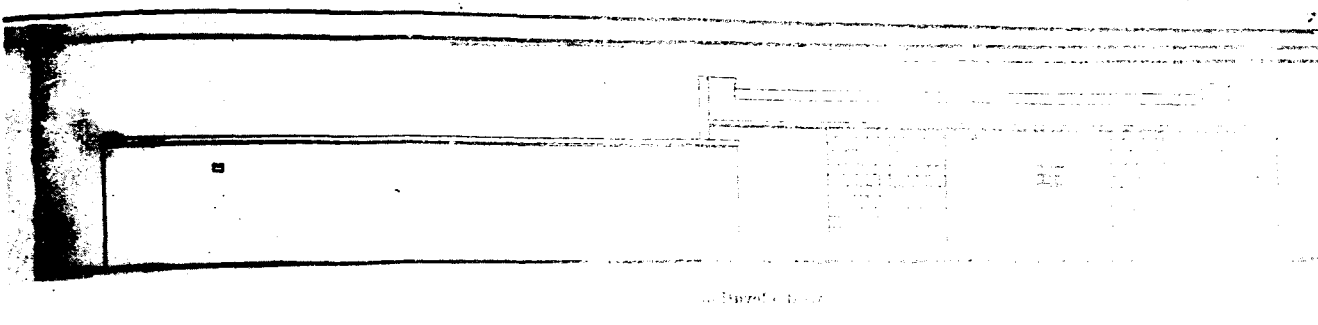
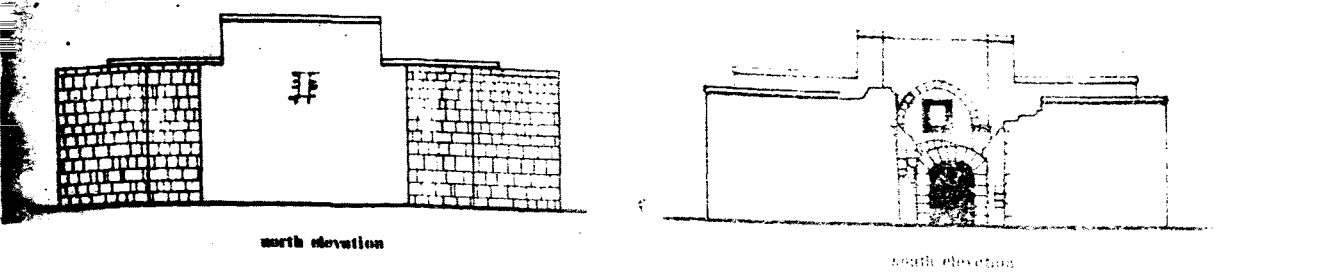
section D-D

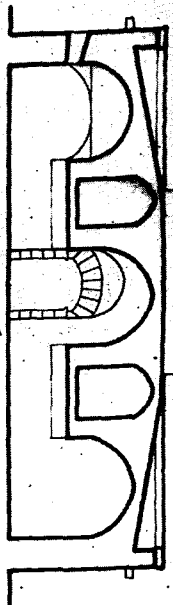
section G-G

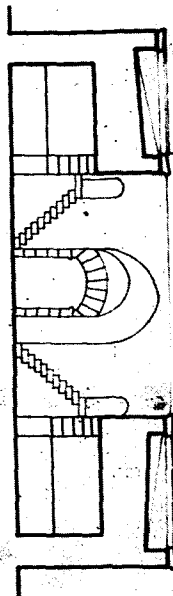
section E-E

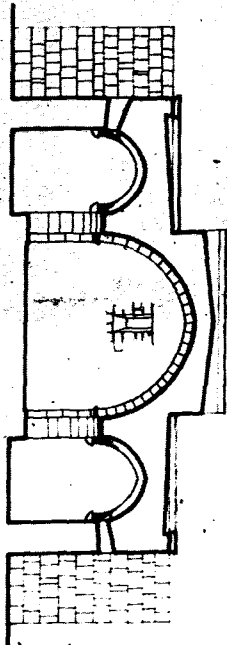
Resim : 9 — Restorasyon cephe ve detayları

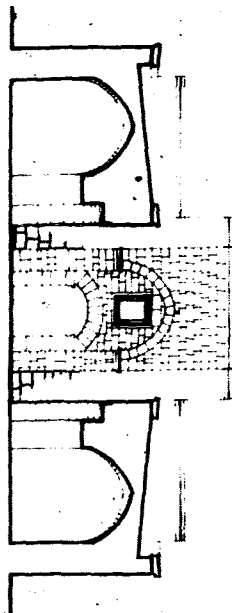
section A-A

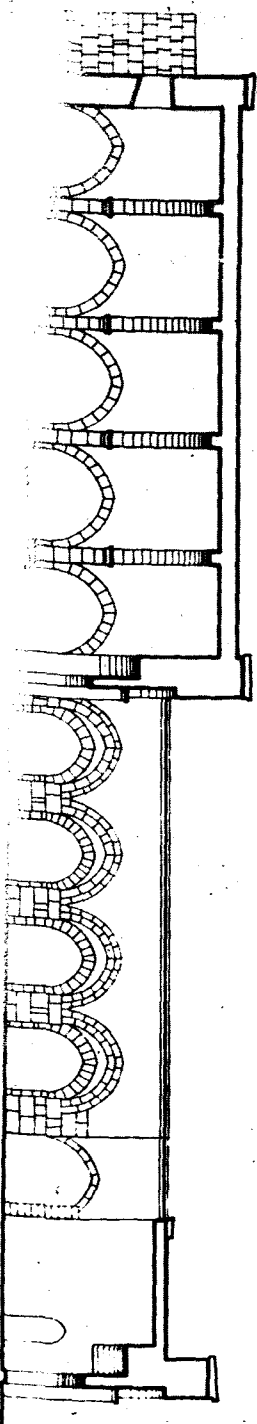
section B-B

section D-D

section C-C

section E-E

Resim : 13 — Avlunun görünüşü

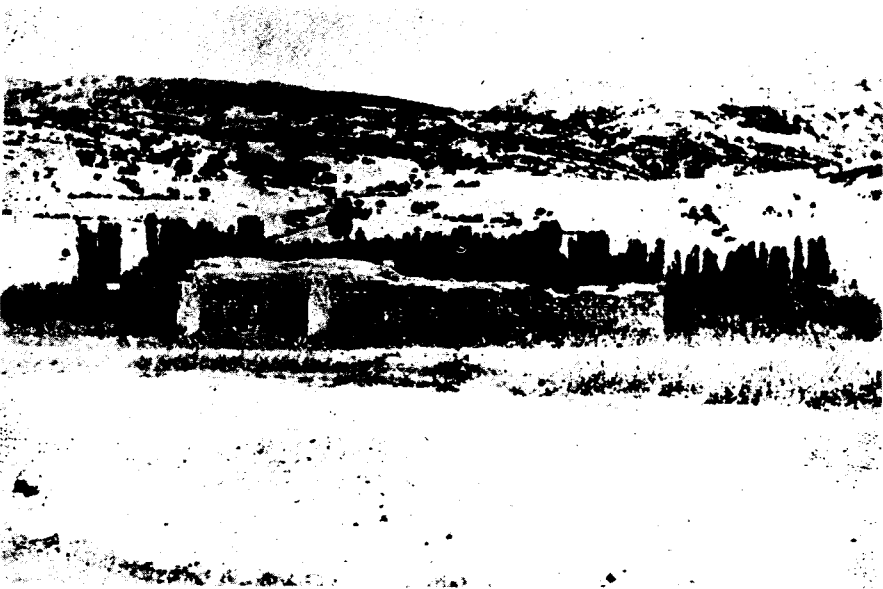
Resim : 14 — 4. No. lu mekanın avludaki görünüşü

Resim : 15 — 8 No. lu mekanın avludaki görünüşü

Resim : 10 — Güney cephesi

Resim : 11 — Batı cephesi

Resim : 12 — Kuzey cephesi

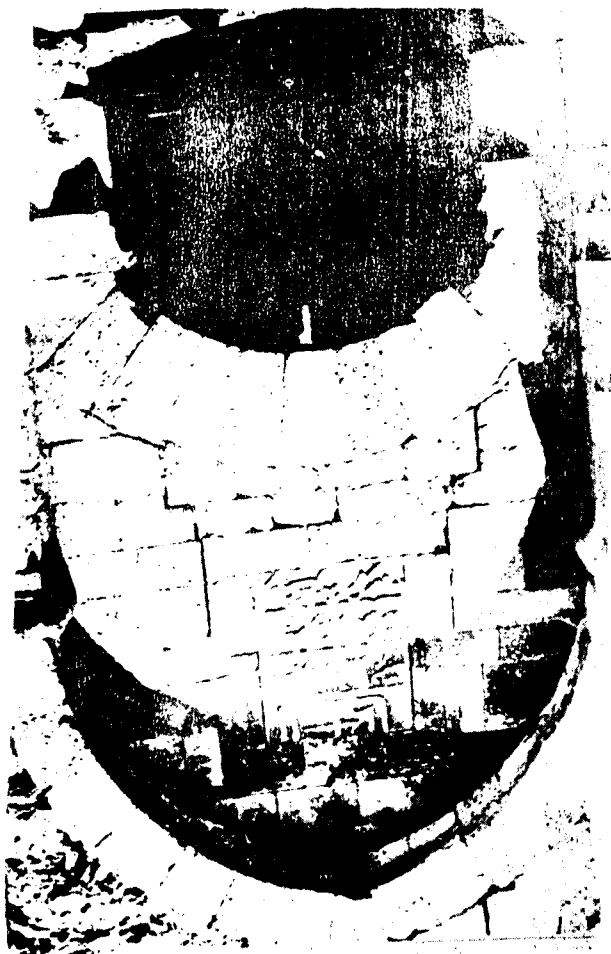

Resim : 19 — 3 No. lu eyvan

Resim : 20 — Kapatilmaçın ortaltının evliyan görünüşü

Resim : 21 — Kitabe

Resim : 16 — 3 ve 6 No. lu mekanların durumu

Resim : 17 — 3, 6 ve 7 No. lu mekanlar

Resim : 18 — 1, 2 ve 3 No. lu mekanlar

Resim : 22 — Kapalı hacim doğu cephesi

Resim : 23 — Kapalı hacim kuzey cephesi

Resim : 25 — Kapalı hacim doğu nef'inden seklin durumu

Resim : 24 — Kapalı hacim ayaklarından bir detay